

HET BERECHTEN EN BESTRAFFEN VAN SYRIËSTRIJDERS

Terreurorganisatie Islamitische Staat trok heel wat Europese jongeren aan. Velen van hen kwamen om, een deel keerde terug naar het land van herkomst en een andere groep verblijft nog steeds in het conflictgebied. Al jaren worstelen landen met de problematiek van berechting en bestraffing van deze Foreign Terrorist Fighters (FTF's). De ernst van de misdrijven zorgt ervoor dat er diverse mogelijkheden zijn: lokaal berechten, berechten in het land van herkomst of een proces voor een hof of tribunaal.

Naast de internationale regels omtrent jurisdictie en bestraffing van terreur, spelen ook emotionele en ethische overwegingen een rol. De internationale gemeenschap wil terroristen verantwoordelijk stellen voor hun daden en dit mits respect voor rule of law en mensenrechten, maar ook burgers verwachten dat misdadigers gestraft worden. Familieleden van Syriëgangsters willen vaak dat de (klein)kinderen geholpen worden, terwijl experts het veiligheidsrisico in overweging nemen bij het afwegen van de diverse opties. Dit leidt tot een complexe situatie die dringend opgelost moet worden.

Daphne Van Deputte (Faculteit rechten en criminologie, Universiteit Gent)

Sleutelwoorden:

Belgische Foreign Terrorist Fighters; terrorisme; Syrië; Irak; berechting; bestraffing.

Inleiding

De terroristische groepering 'Islamitische Staat' (IS) domineerde lange tijd het nieuws. In 2014 zag de groep zijn kans schoon om uit te breiden in een door burgeroorlog verzwakt Syrië. Ondanks de gebruikte wreedheden, onmenselijke daden en afkeer voor het Westen slaagde IS er, mede door een groot propagandanetwerk, in jongeren van over de hele wereld aan te trekken.¹ Ook wat België betreft, trokken er sinds het begin van het conflict meer dan 400 onderdanen naar het gebied om zich aan te sluiten bij IS.²

In de jaren die volgden bereikte de situatie in Syrië en Irak een dieptepunt en werden er in Europa diverse aanslagen gepleegd. Het territorium van de terreurgroep breidde zich aan een snel tempo uit en terroristen schuwden daarbij geen geweld om hun zelfbenoemde 'kalifaat' te verkrijgen. Moord, verkrachting en plundering waren dagelijkse kost. Op 23 maart 2019 claimden de Syrische Democratische Strijdkrachten de "totale overwinning" op IS en hun in 2014 uitgeroepen 'kalifaat'.³

¹ Willem Theo Oosterveld, *The Rise and Fall of ISIS: From Evitability to Inevitability* (The Hague Centre for Strategic Studies, 2017), 14; Alison Pargeter, *The New Frontiers of Jihad* (London: Bloomsbury Publishing, 2008), 53-56; Teemu Sinkkonen, "War on two fronts: the EU perspective on the foreign terrorist fighters of ISIL," *FIIA briefing paper* 166 (2015).

² Bibi van Ginkel en Eva Entenmann, "The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union: Profiles, Threats & Policies," *ICCT Research Paper*, 2016, <https://icct.nl/app/uploads/2016/03/ICCT-Report-Foreign-Fighters-Phenomenon-in-the-EU-1-April-2016-including-AnnexesLinks.pdf>.

³ Najjar, Farah, "ISIL Defeated in Final Syria Victory SDF," *Aljazeera*, 23 maart 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/23/isil-defeated-in-final-syria-victory-sdf>; Stocker, Joanne, "SDF declares 'total' victory over ISIS in Syria," *The Defense Post*, 23 maart, 2019, <https://www.thedefensepost.com/2019/03/23/sdf-victory-isis-syria/>.

De dood van Abu Bakr al-Baghdadi, het verlies van belangrijke gebieden en de verminderde toestroom van buitenlandse strijdkrachten bracht dan wel een serieuze klap toe, het betekende geen absolute overwinning. Zo worden er tot op de dag van vandaag aanslagen gepleegd, blijft de situatie in het Midden-Oosten grimmig en houdt IS een cyclus van geweld in het gebied gaande. Bovendien leven nog veel (voormalige) strijders, vrouwen en kinderen in erbarmelijke omstandigheden in diverse kampen in het conflictgebied. De opmars van IS in Noordoost-Syrië maakt het voor de Koerden moeilijker om de controle over deze kampen te bewaren hetgeen verdwijningen, geweld en verdere radicalisering tot gevolg heeft.⁴ Ten slotte worden terreurverdachten voor Iraakse rechtbanken veroordeeld. Hierbij worden de procesrechten niet gegarandeerd en is de doodstraf quasi de norm. Dit brengt westerse landen in een moeilijk parket. Mensenrechtenorganisaties en veiligheidsdiensten zijn dan ook voorstander van het terughalen van Foreign Terrorist Fighters (FTF's) om in het land van herkomst tot gecontroleerde berechting en bestraffing over te gaan.⁵ De publieke opinie en het feit dat de aanslagen die Europa de voorbije jaren troffen nog in het collectief geheugen zitten, hebben echter invloed op de aanpak en leiden tot terughoudendheid.

Het vraagstuk omtrent berechting en bestraffing van FTF's, en de bijkomende moeilijkheden die dat met zich meebrengt, baart de internationale gemeenschap dan ook reeds lange tijd zorgen. Hoe gaan we de verantwoordelijken voor deze terreurdaden terechtstellen? Wat doen we met de vrouwen en kinderen die nog steeds in de Syrische kampen aanwezig zijn? Wat zijn de implicaties van deze keuze voor zowel daders als slachtoffers van het conflict? Het zijn vragen die verdeeldheid creëren en waar tot op heden geen antwoord op gevonden werd. De masterproef die aan de basis van dit artikel ligt, beoogt dan ook een uitgebreide analyse van de huidige situatie en de diverse opties voor berechting en bestraffing weer te geven.

Dit artikel schetst ten eerste de praktijk van lokaal berechten. Het gaat hier enerzijds om berechting door staatsrechtbanken in Syrië en Irak, anderzijds is ook berechting door de Koerden in het gebied een optie. Daarna wordt de mogelijkheid van berechting voor de rechtbanken in het land van herkomst, in casu België, besproken. Ten derde komt internationaal berechten aan bod. Hierbij zijn er zowel voorstanders van een internationaal tribunaal specifiek voor terreurmisdaden, alsook voorstanders van berechting voor het Internationaal Strafhof. Ten slotte wordt een afweging van de verschillende opties gemaakt en wordt besproken welke factoren meespelen in de reeds gemaakte beleidsbeslissingen.

Gezien het actueel thema van dit artikel kunnen er op korte tijd veranderingen plaatsvinden. Dit artikel omvat de ontwikkelingen tot en met 17 februari 2022.

4 Patrick Haenni en Arthur Quesnay, "Surviving the aftermath of Islamic State: the Syrian Kurdish movement's resilience strategy," *Research Project Report WPCS*, 27 januari, 2020, <https://middleeastdirections.eu/new-publication-wpcs-surviving-the-aftermath-of-islamic-state-the-syrian-kurdish-movements-resilience-strategy-patrick-haenni-and-arthur-quesnay/>.

5 Luna Shamieh en Zoltan Szenes, "The Rise of Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)," *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science* 14, no. 4. (2015): 363-378; Seldin, Jeff, "IS Winning Battle in Syria's Displaced-Persons Camps," *voanews*, 13 februari, 2021, <https://www.voanews.com/middle-east/winning-battle-syrias-displaced-persons-camps>.

Irak

Berechting door Irak is mogelijk en gebeurt wel degelijk. Volgens het territorialiteitsbeginsel kunnen Iraakse rechtbanken alle op hun grondgebied gepleegde misdaden vervolgen, ongeacht of het gaat om binnenlandse of buitenlandse IS-aanhangers, Iraakse strijdkrachten of leden van een andere gewapende groep.⁶ De meeste vervolgingen in Irak vinden plaats op grond van de antiterrorismewet nr. 13 van 2005. De antiterreurwet werd ingevoerd om personen die verdacht worden van het plegen van terroristische misdrijven te identificeren, aan te houden en te vervolgen. De wet heeft een zeer brede definitie van terrorisme en beschouwt gewelddadige handelingen om angst te zaaien of om de staat te dwingen actie te ondernemen of van een actie af te zien als een terreurdaad.⁷ Er wordt daarbij verwezen naar 'terroristische motieven' en 'terroristische doelen' zonder een definitie te geven, hetgeen leidt tot dubbelzinnigheid en mogelijk misbruik om politieke redenen.

Bovendien maakt ISIS zich schuldig aan oorlogsmisdaden, genocide en misdaden tegen de mensheid. Irak, dat een gemengd rechtssysteem van zowel burgerlijk als islamitisch recht heeft, is echter geen partij bij het Statuut van Rome en stelde deze internationale misdrijven niet strafbaar in zijn nationale wetten waardoor Iraakse rechtbanken op die grond geen internationale misdrijven kunnen berechten.⁸ Het land ratificeerde wel verschillende verdragen waardoor het verplicht is om bepaalde misdrijven te vervolgen.⁹ Ten slotte is het internationaal humanitair recht van toepassing en heeft Irak volgens het internationaal gewoonterecht de verplichting om oorlogsmisdaden, die op hun grondgebied gepleegd zijn, te vervolgen of verdachten hiervan uit te leveren.¹⁰

De meeste verdachten worden op beschuldiging van terrorisme vervolgd door een gespecialiseerde strafrechtbank van eerste aanleg.¹¹ Ook Belgische FTF's werden er reeds veroordeeld. Op dit ogenblik zouden er nog drie Belgische mannen in Iraakse cellen wachten op doodstraf.¹² Er is echter veel kritiek op de manier waarop deze berechting gebeurt en de vraag of dit naar behoren kan gebeuren blijft.¹³

Vooreerst is er ongerustheid over de stabiliteit en organisatie van Irak. Na jaren van corruptie, conflicten, etnische fragmentatie en politieke polarisatie zijn er dan ook heel wat uitdagingen. Een van de meest urgente kwesties is hoe de controle overgenomen zal worden over het grondgebied dat door IS bezet werd. Daarnaast is er veel kritiek op de manier van vervolging, onder andere over de willekeur waarmee

6 Andrew Solis, "Only [] can judge: analysing which courts have jurisdiction over ISIS," *Southern Illinois University Law Journal* 40 (2015): 69.

7 American Bar Association Center for Human Rights, "Compliance of Iraq's Anti-Terrorism Law (2005) with international human rights standards," juni 2014, Washington, DC. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/human_rights/ABA%20Center%20for%20Human%20Rights%20Analysis%20of%20Iraq%20CT%20Law.authcheckdam.pdf.

8 Tanja Mehra en Christophe Paulussen, "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts," *International Centre for Counter-Terrorism*, 22 december, 2017, <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.

9 Het gaat hier bijvoorbeeld om het Genocideverdrag en het Folterverdrag.

10 Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck en Carolin Alverman, eds. *Customary international humanitarian law* (Cambridge University Press, 2005).

11 Mehra en Paulussen, "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts," <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.

12 Persoonlijke gesprekken in het kader van Students@Cuta.

13 Gerarld Waltman III, "Prosecuting ISIS," *Mississippi Law Journal* 85, no. 3 (2016): 836.

dit gebeurt. Zo is er sprake van een agressieve benadering van terrorismebestrijding door sjjiitische milities die vaak buiten de controle van de regering opereren. Dit veroorzaakt situaties waarbij arrestaties uitgevoerd worden om persoonlijke vetes te vereffenen en voorbeelden te stellen.¹⁴ Bovendien zijn gevangenen lucratieve ondernemingen voor de medewerkers aangezien de overheid een vergoeding per persoon betaalt aan medewerkers en (families van) gevangenen vaak vergoedingen moeten betalen.¹⁵ Anderzijds is er ook sprake van straffeloosheid. ISIS-leden worden vaak niet vervolgd voor de georganiseerde verkrachting, seksuele slavernij en gedwongen huwelijken van Jezidi-vrouwen en -meisjes.¹⁶ Ten slotte is er, ondanks de erkenning van de praktijken, geringe vervolging voor oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen die gepleegd werden door Iraakse strijdkrachten en milities die gesteund worden door de Iraakse regering.¹⁷

Er is ook kritiek op de erbarmelijke omstandigheden waarin verdachten in detentie gehouden worden en de snelle procesvoering waarbij de procesrechten niet gerespecteerd worden. IS-aanhangers zouden geen eerlijk proces krijgen, hetgeen nog steeds een van de mensenrechten betreft.¹⁸ Zo is er, ondanks diverse waarborgen in internationale mensenrechtenverplichtingen en Iraakse wetgeving, sprake van een consequente niet-naleving van de normen voor een eerlijk proces.¹⁹ De schendingen vinden vooral in volgende gebieden plaats: voldoende tijd en mogelijkheden om de verdediging voor te bereiden, effectieve rechterlijke vertegenwoordiging en het gebruik van anonieme informanten en inlichtingen- of veiligheidsrapporten. Verdachten brengen in praktijk hooguit tien minuten door in de rechtbank, er is een gebrek aan transparantie in de procedures, er is weinig tot geen toegang tot een advocaat en er wordt gebruik gemaakt van foltertechnieken.²⁰ Het volstaat bovendien te bewijzen dat de verdachte lid was van de organisatie om, ongeacht hun rol, zware straffen op te leggen.²¹ Vooral het feit dat de doodstraf hierbij nog een frequent toegepaste straf is, maakt de situatie delicaat.²²

De doodstraf werd, nadat het in 2003 verboden werd door de Coalition Provisional Authority (CPA), heringevoerd in 2004, waarna de eerste executies in 2005 plaatsvonden.²³ Sinds de herinvoering werd het bijna uitsluitend toegepast voor veroordelingen op grond van de Anti-Terrorism Law en het Iraaks strafwetboek (IPC). Het gaat veelal over mensen die bij de herovering van gebied op IS opgepakt werden en nadien voor die vermoedelijke banden met de terroristische groepering ter dood veroordeeld werden.

14 Vera Mironova, "Iraq's Broken Justice System for Islamic State Fighters," *Lawfare Blog*, 24 juli, 2020, <https://www.lawfareblog.com/iraqs-broken-justice-system-islamic-state-fighters>.

15 Ibid.

16 Mara Redlich Revkin en Elisabeth Jean Wood, "The Islamic State's Pattern of Sexual Violence: Ideology and Institutions, Policies and Practices," *Journal of Global Security Studies* 6, no. 2 (2020): 1-20, <https://doi.org/10.1093/jogss/ogaa038>.

17 Mehra en Paulussen, "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts," <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-%20post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.

18 Tanja Mehra en Cristophe Paulussen, "The Repatriation of Foreign Fighters and Their Families: Options, Obligations, Morality and Long-Term Thinking," *International Centre for Counter-Terrorism*, 6 maart, 2019, <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/>.

19 United Nations Assistance Mission For Iraq Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights, "Human Rights in the Administration of Justice in Iraq: Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL," januari 2020, Bagdad, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_HRAAdministrationJustice_Iraq_28January2020.pdf.

20 Ibid.

21 Aboulenein, Ahmed, "Iraq accused of violating due process for Islamic State suspects," *Reuters*, 5 december, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-report-idUSKBN1DZ0A0>.

22 Reuters, Staff, "50 face execution in Iraq after unfair trials, UN says," *Reuters*, 20 november, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-prisoners-idUSKBN2802BE>.

23 Human Rights Office Of The High Commissioner For Human Rights and United Nations Assistance Mission For Iraq (Unami), "Report on the Death Penalty in Iraq," oktober, 2014, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_HRO_DP_1Oct2014.pdf.

De laatste jaren nam de afkeer tegen het gebruik van de doodstraf internationaal fel toe en werden er in diverse (mensenrechten)instrumenten waarborgen aan verbonden.²⁴ Hoewel Irak bij verschillende instrumenten partij is, maken mensenrechtenorganisaties toch gewag van problematieke situaties waaruit blijkt dat niet aan de voorwaarden voldaan wordt. Zo wordt de bescherming van beklaagden die mogelijk minderjarig waren op het moment van het plegen van het misdrijf zelden gerespecteerd en worden diverse misdaden waarvoor de doodstraf uitgesproken wordt, uitdrukkelijk uitgesloten van het verlenen van speciale gratie door de president.²⁵ Dat de straf het gevolg is van een veroordeling voor een rechtbank die het niet te nauw neemt met de rechten van de verdachte, maakt de situatie nog ernstiger. Het is dan ook twijfelachtig of het toegelaten, laat staan verantwoord is dat een land de doodstraf verbiedt, maar tegelijkertijd toelaat dat onderdanen er in ander land aan blootgesteld worden.

Syrië

Het Syrische gerecht zou volgens het territorialiteitsbeginsel alle verdachten van misdrijven op het grondgebied kunnen vervolgen. Net zoals in Irak worden internationale misdrijven niet strafbaar gesteld in de Syrische Strafwet van 1953, maar werden er verschillende verdragen geratificeerd waardoor het verplicht is bijvoorbeeld genocide en foltering te vervolgen, hetzij de verdachte uit te leveren.²⁶ Bovendien is vervolging mogelijk op grond van de door Bashar al-Assad uitgevaardigde antiterrorismewet nr. 19 uit 2012. Artikel 9 van deze wet bepaalt dat alle door IS-strijders begane misdrijven onder het strafwetboek vallen. Ook hier maakt de brede definitie het mogelijk politieke tegenstanders, mensenrechtenactivisten, hulpverleners en gewone burgers te bestraffen. Dit is zorgwekkend omdat deze wetgeving de doodstraf kan opleggen voor veel misdrijven, waaronder niet-gewelddadige.

Berechting is ook niet eenvoudig aangezien het gerechtelijk apparaat een lappendeken van 'gewone' en 'gespecialiseerde' rechtbanken geworden is. Specifiek voor terreur gerelateerde zaken zijn de rechtbank voor terrorismebestrijding in Damascus en de militaire veldrechtbanken van belang.²⁷ Over de exacte werking en het aantal veroordelingen heerst echter veel onduidelijkheid.²⁸

Tot op heden werden geen Belgen, noch FTF's uit andere Europese landen berecht in Syrië. Het is bovendien een niet vaak voorgestelde piste en daar zijn diverse redenen voor. Het post-IS-landschap in Syrië is, vanwege de aanhoudende gewapende conflicten in bepaalde delen van het land, veel complexer en de politieke toekomst onzekerder dan in Irak. Het gerechtelijk apparaat van Syrië wordt daarnaast zwaar bekritiseerd en de regering van Assad werd in het verleden reeds meermaals beschuldigd van oorlogsmisdaden en het mishandelen van verdachten in de gevangenis.²⁹ Hoewel Syrië partij is bij diverse mensenrechteninstrumenten, worden zowel de rechten van verdachten tijdens het proces als in detentie niet gerespecteerd,

24 Marc Bossuyt, "De Mensenrechten tov de doodstraf en tov niet-samendrukbare levenslange gevangenisstraffen," *Tijdschrift voor strafrecht* 2015, no. 2 (2015): 59-65.

25 Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights and United Nations Assistance Mission for Iraq (unami), "Report on the Death Penalty in Iraq," oktober 2014, Bagdad; Jo Becker, "Everyone Must Confess: Abuses against Children Suspected of ISIS Affiliation in Iraq," *Human Rights Watch*, maart 2019, https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/iraq0319_web_1.pdf.

26 Art. 7 Folterverdrag en art. 7 Genocideverdrag.

27 Mehra en Paulussen, "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts," <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.

28 Ibid.

29 Amnesty International, "Human Slaughterhouse: Mass hangings and extermination at Saydnaya Prison Syria," 2017, https://www.amnestyinternational.be/sites/default/files/bijlagen/human_slaughterhouseenglish.pdf; Bernard, Anne, "Inside Syria's Secret Torture Prisons: How Bashar al-Assad Crushed Dissent," *New York Times*, 11 mei, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/11/world/middleeast/syria-torture-prisons.html>.

zijn straffen zwaar en willekeurig en is de doodstraf geen uitzondering.³⁰ Dat zware straffen opgelegd worden na korte en oneerlijke processen waarbij de rechten van de verdachte niet gerespecteerd worden leidt, net zoals in Irak, tot kritiek.³¹

De Koerden

Wat de situatie nog bemoeilijkt zijn de lokale rechtbanken en quasi-gerechtelijke tribunalen in gebieden die onder gewapende oppositiegroepen staan. De bekendste zijn de Syrische Democratische Krachten (SDF) die voornamelijk uit Koerdische en Arabische troepen in Noord-Syrië bestaat en militair geleid wordt door de Volksbeschermingseenheden (YPG).³² De Koerden, die een eigen taal en cultuur ontwikkelden, maar geen eigen staat hebben, verwierven na de val van Saddam Hoessein verregaande autonomie in Irak. Dit leidde tot de Koerdische Autonome Regio, ook wel Iraaks-Koerdistan genoemd.³³ Ook in Syrië realiseerden ze tijdens de Burgeroorlog een autonoom gebied, Rojava.

Het zijn bovendien de Koerden die de bewaking van de kampen met IS-aanhangers op zich nemen, maar dit leidt tot toenemend geweld in zowel de kampen, als in de regio. De toenemende onveiligheid in de kampen, de problemen rond mensenrechten in de nationale rechtbanken en het getalm van andere landen, die ondanks diverse oproepen weigerden onderdanen terug te halen, leidden ertoe dat de Autonome Administratie van Noord- en Oost-Syrië (AANES) zelf de berechting van lokale IS-strijders op zich neemt en in 2021 aankondigde tot vervolging van duizend andere IS-aanhangers over te willen gaan.³⁴ Berechting zou hier op grond van de Koerdische antiterrorwetgeving voor de plaatselijke volksrechtbanken gebeuren.³⁵

Er zijn ook bij berechting door de Koerden opmerkingen omtrent de wenselijkheid hiervan. Rojava heeft een grondwet en een Anti-Terror Act waarin bepaalde rechten gegarandeerd worden.³⁶ De wetgeving is, zeker in vergelijking met de nationale wetgeving van Syrië en Irak, modern en heeft meer aandacht voor de rechten van de verdachte. Wat (Iraaks) Koerdistan betreft is dit minder het geval. Ook wat de doodstraf betreft is Rojava een betere optie. Er geldt een verbod op de doodstraf en een verbod op uitlevering aan doodstraflanden zoals Irak.³⁷ In plaats daarvan krijgen schuldigen levenslange gevangenisstraffen en wil men, toch in theorie, inzetten

30 Allen, Kate, "Assad's slaughterhouse defies description, but it's horrifyingly real," *The Guardian*, 7 februari, 2017, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/feb/07/saydnaya-prison-assad-slaughterhouse-amnesty-report-torture-mass-hangings>.

31 Alkarama Foundation, "Universal Periodic Review: Syria," 24 maart, 2016, <https://www.alkarama.org/en/documents/syria-universal-periodic-review-2016-alkaramas-submission-states-upr>; Independent International Commission Of Inquiry On The Syrian Arab Republic, "Out of Sight, Out of Mind: Deaths in Detention in the Syrian Arab Republic," 3 februari, 2016, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/A-HRC-31-CRP1_en.pdf; United Nations Human Rights Council, "Disappearance and detention to suppress dissent a hallmark of a decade of conflict in Syria – UN report," 1 maart 2021, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=26811&LangID=E>.

32 Loqman Rapdey, "Assessing International Law on Self-Determination and Extraterritorial Use of Force in Rojava," *Lawfare*, 13 november, 2020, <https://www.lawfareblog.com/assessing-international-law-self-determination-and-extraterritorial-use-force-rojava>.

33 Mehra en Paulussen, "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts," <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.

34 Faidhi Dri, Karwan, "Rojava to try ISIS prisoners under international monitoring in early 2021: Kurdish official," *Rudaw*, 21 oktober, 2020, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/syria/21102020>; Sabbagh, Dan, "Syrian Kurds to put ISIS fighters from dozens of countries on trial," *The Guardian*, 6 februari, 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/06/syrian-kurds-to-put-isis-fighters-from-dozens-of-countries-on-trial>.

35 Mikael Ekman, "ILAC Rule of Law Assessment Report: Syria 2017," *International Legal Assistance Consortium*, <http://www.ilacnet.org/wp-content/uploads/2017/04/Syria2017.pdf>.

36 Carne, Ross, "Power to the People: a Syrian experiment in Democracy," *Financial Times*, 23 oktober, 2015, <https://www.ft.com/content/50102294-77fd-11e5-a95a-27d368e1ddf7>.

37 Art. 5 Rojava Anti-Terrorism Act; Art. 63 ev. Constitution Rojava.

op een creatief herstelrecht.³⁸ In Koerdistan is de doodstraf wel toegelaten en wordt er, hoewel er qua inhoud opvallende verschillen zijn met de federale wet, niet altijd voldaan aan de internationale drempelwaarde 'voor meest ernstige misdrijven' uit het BUPO-verdrag.³⁹ Ondanks het feit dat de doodstraf voor bepaalde misdrijven toegelaten wordt, is dit geen algemeen gebruik, worden er diverse straffen voor de verschillende misdrijven voorzien en wordt de doodstraf bijgevolg bijna uitsluitend opgelegd bij vervolgingen voor lidmaatschap van een terroristische groepering.⁴⁰ Verder zijn de Koerden geen internationaal erkende juridische entiteit, hetgeen ernstige vragen doet rijzen over haar wettelijke recht om Europese strijders te vervolgen (en de status van dergelijke rechterlijke beslissingen) en over haar vermogen om processen uit te voeren. Bovendien zou Europese steun aan een dergelijk initiatief onvermijdelijk worden geïnterpreteerd als een vorm van politieke steun aan de Koerdische regering, wat de betrekkingen met Turkije en Syrië nog ingewikkelder zou kunnen maken.⁴¹ Door het feit dat de Koerden meestreden tegen IS waardoor de terreurgroep zware klappen kreeg en het gebied uiteindelijk veroverd werd, is het vraagstuk ook ethisch getint.

Ten slotte, speelt ook hier de problematiek omtrent detentie in de kampen. Er is geen gezondheidszorg of onderwijs, onderdrukking en geweld zijn alomtegenwoordig en de veiligheid gaat aanzienlijk achteruit. De opsluiting van onderdanen in deze onmenselijke en vernederende omstandigheden is nochtans verboden onder mensenrechtenwetgeving. Staten zijn namelijk verantwoordelijk om maatregelen te nemen om hun onderdanen te beschermen wanneer die geconfronteerd worden met ernstige mensenrechtenschendingen.⁴² De verplichting geldt ook wanneer onderdanen zich in het buitenland bevinden en redelijke maatregelen door de regering genomen kunnen worden.

Berechting en bestraffing in België

De straffeloosheid voor oorlogsmisdaden door militieën, de bestraffing van nationale onderdanen volgens de bekritiseerde antiterreurwetten en de manier waarop de procesvoering en detentie gebeurt, versterkten de roep om onderdanen terug te halen.⁴³ Veiligheidsdiensten halen bovendien aan dat dit de beste optie is voor veiligheid op lange termijn.⁴⁴ Ten slotte is het volgens psychologen wenselijk voor

38 Sly, Liz, "Captured ISIS fighters get short sentences and art therapy in Syria," *The Washington Post*, 14 augustus, 2019, https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fworld%2f2019%2f08%2f14%2fcaptured-isis-fighters-get-short-sentences-art-therapy-syria%2f%3farc404%3dtrue&arc404=true

39 United Nations Assistance Mission For Iraq Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights, "Human Rights in the Administration of Justice in Iraq: Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL," januari 2020, Bagdad, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_HRAAdministrationJustice_Iraq_28January2020.pdf.

40 Art. 2 en 3(7) Anti-terror law no. 3 of 2006 applicable in the Kurdistan Regio

41 "Turkey v Syria's Kurds: the short, medium and long story," BBC News, 23 oktober, 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49963649>; Bert Cornille en Paul Vanden Bavière, *De koerden tussen Europa en Turkije* (Berchem: EPO Koerdisch Instituut, 2001).

42 "Thousands of Foreigners Unlawfully Held in NE Syria," Reliefweb, 23 maart, 2021, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/thousands-foreigners-unlawfully-held-ne-syria>

43 Mehra en Paulussen, "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts," <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.

44 The Soufan Center, "Open Letter from National Security Professionals to Western Governments: Unless We Act Now, the Islamic State Will Rise Again," 11 september, 2019, <https://thesoufancenter.org/open-letter-from-national-security-professionals-to-western-governments-unless-we-act-now-the-islamic-state-will-rise-again/>; The European Council On Foreign Relations (Ecfr), "Open letter: Call for a managed return of ISIS Foreign Fighters," 26 november, 2019, https://ecfr.eu/article/commentary_open_letter_a_managed_return_of_isis_foreign_fighters/.

de slachtoffers dat de berechting in een betrouwbaar rechtssysteem plaatsvindt. De aandacht voor hun rechten en noden zal dan ook sterk verschillen naargelang de locatie van berechting.⁴⁵

Aangezien de terreurdreiging in West-Europa tegen 2015 fors toenam, nam België, onder andere als gevolg van de verschillende EU (kader-)besluiten die de lidstaten in hun nationale wetgeving implementeerden, aanzienlijke stappen inzake counter-terrorisme.⁴⁶ De wetgever breidde de wetgeving verder uit waardoor er meer gedragingen als terreur gekwalificeerd werden en op die manier bestraft kunnen worden. Vooral het feit dat onderdanen die naar het conflictgebied reisden vervolgd kunnen worden is hier van belang. Bovendien werden er meer maatregelen in de strijd tegen terreur mogelijk en kwamen er diverse wetten die opsporing en vervolging moesten vergemakkelijken.

De problematiek aangaande berechting en bestrafing van de Syriëstrijders gaat specifiek om verdachten die zich nog in het conflictgebied bevinden. Volgens de strafrechtelijke aanknopingspunten heeft België hierbij twee opties: er kunnen veroordelingen bij verstek uitgesproken worden, hetgeen nu de norm is, of er kan vervolgingsuitlevering plaatsvinden. In de praktijk zien we dat er vanuit België nageenog geen uitlevering gevraagd wordt van onderdanen in het conflictgebied. Een belangrijke factor voor dit gebrek aan uitleveringsverzoeken is de publieke opinie. De gedachte dat de FTF's vrijwillig hun burgerschap van het land van herkomst gewisseld hebben voor burgerschap in het IS-kalifaat, versterkt door propaganda waarin EU-burgers hun paspoort verbrandden en naar het conflictgebied trokken, leiden bij velen tot een weigerachtige houding.⁴⁷ Bovendien beïnvloeden herinneringen aan de wreedheden, angst door aanhoudende aanslagen, islamofobie en groeiende anti-immigratiesentimenten hoe westerse regeringen deze kwestie benaderen.⁴⁸

Daarnaast is een groot punt van kritiek door de publieke opinie dat de Belgische straffen te mild zouden zijn. Er zijn minder veroordelingen dan in andere Europese lidstaten en de uitgesproken straffen liggen lager dan het Europees gemiddelde.⁴⁹ Het feit dat de veel zaken voor de correctionele rechtbank behandeld worden, leidt ertoe dat er slechts lagere gevangenisstraffen mogelijk zijn.⁵⁰ Ook het gebrek aan bewijs en de passe-partout-veroordelingen spelen een grote rol. Vervolgen van buitenlandse strijders in het land van herkomst is dan ook een hele uitdaging omdat het moeilijk is betrouwbaar bewijsmateriaal te verkrijgen. Onder andere de moeilijke toegankelijkheid tot het gebied en de vele vernielingen leiden tot obstakels bij het verzamelen, overbrengen en gebruik van bewijs in rechtszaken.⁵¹ Dit leidt ertoe dat verdachten vaak vervolgd worden voor lidmaatschap van een terroristische organisatie of voor-

45 Mehra en Paulussen, "The Repatriation of Foreign Fighters and Their Families: Options, Obligations, Morality and Long-Term Thinking," <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/>.

46 Sinkkonen, "War on two fronts: the EU perspective on the foreign terrorist fighters of ISIL," <https://www.files.ethz.ch/isn/187029/bp166.pdf>.

47 Cerbrian, Pilar, "They Left to Join ISIS. Now Europe Is Leaving Their Citizens to Die in Iraq," Foreign Policy, 15 september, 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/09/15/they-left-to-join-isis-now-europe-is-leaving-their-citizens-to-die-in-iraq/>; Adam Hoffman en Marta Furlan, "Program on Extremism: Challenges posed by returning foreign fighters," *The George Washington University*, maart 2020, <https://extremism.gwu.edu/occasional-papers-paper-series>.

48 Brian Michael Jenkins, "Options for Dealing with Islamic State Foreign Fighters Currently Detained in Syria," *CTC Sentinel* 12, no. 5 (2019) <https://ctc.usma.edu/options-dealing-islamic-state-foreign-fighters-currently-detained-syria/>.

49 Europol, "Terrorism Situation and Trend Report 2019 (te-sat)," 27 juni, 2019, <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat>.

50 Bové, Lars, "Belgische IS-strijders krijgen veel te lage straffen," *De Tijd*, 18 oktober, 2019, <https://www.tijd.be/politiek-economie/belgie/algemeen/belgische-is-strijders-krijgen-veel-te-lage-celstraffen/10172960.html>.

51 Hoffman en Furlan, "Program on Extremism: Challenges posed by returning foreign fighters," <https://extremism.gwu.edu/occasional-papers-paper-series>.

bereidende misdaden in plaats van voor de feitelijke misdaden ter plaatse. Het bewijs zal daarnaast vaak uit 'battlefield evidence' of 'battlefield information' bestaan. Dit wordt gedefinieerd als materiaal uit een conflictgebied dat verzameld werd door andere actoren zoals het leger, non-gouvernementele organisaties, organen van de Verenigde Naties, het Internationaal Strafhof en andere organisaties.⁵² Het omvat zowel persoonlijke als niet-persoonlijke data.⁵³ Uit de praktijk blijkt dat, hoewel er veel uitdagingen zijn, het de weg heeft geëffend voor berechting van terreurverdachten.⁵⁴

Het belangrijkste argument tegen terugkeer naar België is echter dat betrokkenen geen berouw tonen en een ernstige bedreiging voor de veiligheid vormen. In Europa, zo luidt het argument, zullen ze te maken krijgen met korte gevangenisstraffen (als die er al zijn) en een enorme bedreiging vormen voor de veiligheid zowel in de gevangenis als daarbuiten.⁵⁵ Zo zouden ze hetzij zelf aanslagen kunnen plegen, hetzij anderen ertoe kunnen aanzetten en van onschatbare waarde zijn bij fondsenwerving en het ronselen van nieuwe aanhangers. Er zijn echter verschillende groepen terugkeerders. Vrijwillig teruggekeerde Syriëstrijders moeten dan ook duidelijk onderscheiden worden van diegenen die uitgeleverd worden om hier daadwerkelijk berecht en bestraft te worden.

Opvallend is dat het veiligheidsargument ook aangehaald wordt door voorstanders van terughalen. Volgens het principe van de 'ticking time bomb' zou het veiliger zijn om buitenlandse strijders in Europa te vervolgen en vast te houden dan om ze vast te houden in overbevolkte Koerdische faciliteiten waar steeds meer geweld is en grootschalige ontsnappingen meer dan eens voorkomen. Ontsnapte IS-aanhangers kunnen vervolgens deelnemen aan de heropleving van de Islamitische Staat in de regio, aanslagen plegen of aanzetten tot aanslagen in Europa. Bovendien kunnen de levensomstandigheden in de kampen en frustraties bij IS-aanhangers en hun familie (verdere) radicalisering stimuleren en een 'nieuw IS' voortbrengen.⁵⁶

Door het terugtrekken van de Amerikaanse troepen uit Syrië en de militaire interventie door Turkije is monitoring van gevangen FTF's in de regio ook nog moeilijker geworden. Er is chaos en een gebrek aan betrouwbare en recente informatie waardoor controle bewaren veel gemakkelijker is bij ons. Bovendien blijft het aantal Syriëgangers die direct betrokken zijn bij een aanslag relatief laag in vergelijking met het aantal terugkeerders en slagen veiligheidsdiensten er vaak in aanslagen te verijdelen.⁵⁷ De bevoegde diensten in ons land werken hierbij samen binnen de nieuwe strategie terrorisme, extremisme inclusief het radicaliseringsproces (Strategie TER).⁵⁸ Aangezien aanslagen door terugkeerders meestal binnen de eerste

52 Hassan, Lila, "Repatriating ISIS Foreign Fighters Is Key to Stemming Radicalization, Experts Say, but Many Countries Don't Want Their Citizens Back," *Frontline*, 6 april, 2021, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/repatriating-isis-foreign-fighters-key-to-stemming-radicalization-experts-say-but-many-countries-dont-want-citizens-back/>; Mehra, Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part III: Collecting Evidence from Conflict Situations," <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/>.

53 Eurojust, "Battlefield evidence increasingly used to prosecute foreign terrorist fighters in the EU," 15 september, 2020, <https://www.eurojust.europa.eu/battlefield-evidence-increasingly-used-prosecute-foreign-terrorist-fighters-eu>.

54 Ibid.

55 Kennedy, Rachael, "What is Europe's approach to repatriating ISIS members?" *Euronews*, 7 maart, 2019, <https://www.euronews.com/2019/03/07/what-is-europe-s-approach-to-repatriating-isis-members-euronews-answers>.

56 "The times view on British Citizens held in Syria: Bring them Back," *The Times*, 1 oktober, 2019, <https://www.thetimes.co.uk/article/the-times-view-on-british-citizens-held-in-syria-bring-them-back-5n2m9mtsx>.

57 Thomas Renard, "How to handle returning foreign fighters: policies and challenges," *Egmont Royal Institute for International Relations*, 24 april, 2018, <https://www.egmontinstitute.be/how-to-handle-returning-foreign-fighters-policies-and-challenges/>.

58 OCAD, "Nieuwe strategie tegen terrorisme en extremisme vervangt actieplan radicalisme," 8 september, 2021, <https://ocad.belgium.be/nieuwe-strategie-tegen-terrorisme-en-extremisme-vervangt-actieplan-radicalisme/>.

maanden na terugkeer plaatsvinden, wordt het ook mogelijk hen gedurende die tijd extra te monitoren.⁵⁹ Ten slotte werd ook in de praktijk reeds duidelijk dat, hoewel een aantal vatbaar blijft voor extremisme, het overgrote deel van de reeds teruggekeerden positieve tekenen van re-integratie vertoont.⁶⁰

Berechting voor een internationaal hof

België was, net zoals veel andere EU-landen, geen voorstander van berechting in het land van herkomst. Het vaak voorgestelde alternatief was internationale berechting.⁶¹ Voorstanders halen aan dat het vanwege de complexiteit en de ernst van de terroristische misdrijven aanbevolen is dat ze behandeld worden voor een internationale rechtbank of tribunaal. Dit enerzijds vanwege het belang en de impact op internationaal niveau, maar ook omdat veel nationale rechtsstelsels niet over de nodige expertise beschikken om dergelijke ernstige misdrijven aan te pakken.⁶² Verder is het zo eenvoudiger om gerechtigheid van slachtoffers te waarborgen en herstelbetalingen te organiseren waar nationale systemen soms geen doeltreffende rechtsmiddelen bieden.

Deze berechting zou kunnen gebeuren voor een nieuw ad hoc tribunaal dat specifiek opgericht wordt voor terro-misdrijven die in de regio begaan werden, voor een hybride tribunaal of door uitbreiding van jurisdictie van het Internationaal Strafhof. In tegenstelling tot berechting voor nationale rechtbanken op grond van de antiterrorwetgeving, zou er dan vervolging zijn voor internationale misdaden.⁶³ Zo kunnen gijzelingen of opzettelijk gerichte aanvallen op de burgerbevolking of op individuele burgers die niet rechtstreeks deelnemen aan het conflict, een oorlogsmisdaad inhouden.⁶⁴ Bovendien verbieden zowel de Vierde Conventie van Genève als de aanvullende protocollen I en II specifiek terreurdaden tegen de burgerbevolking.⁶⁵ Terroristische daden kunnen ook een misdaad tegen de mensheid zijn.⁶⁶ Wanneer de dader bovendien de intentie heeft om perso(n)en die tot een bepaalde nationale, etnische, raciale of religieuze groep behoren geheel of gedeeltelijk uit

59 Malet, David, "Is it more dangerous to let Islamic State foreign fighters from the West return or prevent them from coming back?" *The Conversation*, 1 maart, 2019, <https://theconversation.com/is-it-more-dangerous-to-let-islamic-state-foreign-fighters-from-the-west-return-or-prevent-them-from-coming-back-112588>; David Malet en Rachel Hayes, "Foreign Fighter Returnees: An Indefinite Threat?" *Terrorism and Political Violence* 32, no. 8 (2018): 1617-1635, <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1497987>.

60 OCAD, "Belgische kinderen en hun moeders teruggekeerd uit conflictzone in Syrië," 17 juni, 2021, <https://ocad.belgium.be/belgische-kinderen-en-hun-moeders-teruggekeerd-uit-conflictzone-in-syrie/>.

61 Jenkins, "Options for Dealing with Islamic State Foreign Fighters Currently Detained in Syria," <https://ctc.usma.edu/options-dealing-islamic-state-foreign-fighters-currently-detained-syria/>.

62 Coalition For The International Criminal Court, "20 ICC benefits: Why back the International Criminal Court and the fight for global justice?" <https://www.coalitionfortheicc.org/explore/20-icc-benefits#:~:text=It%20can%20contribute%20to%20preventing,happening%20in%20the%20first%20place> (geraadpleegd op 10 februari 2022).

63 Resolutie 2255 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (22 December 2015), UN Doc. S/RES/2255 (2015); Anna Marie Brennan, "Prosecuting ISIL before the International Criminal Court: Challenges and Obstacles," *American Society of International Law*. September 17, 2015, <https://www.asil.org/insights/volume/19/issue/21/prosecuting-isil-international-criminal-court-challenges-and-obstacles>.

64 Art. 8 (C) en 8 (e) Statuut van Rome.

65 Art. 33 verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd, 12 augustus 1949, United Nations Treaty Series, vol. 75, 287; art. 51 Protocol I; art. 4 Protocol II.

66 Art. 7 Statuut van Rome: Zowel in vredestijd als in oorlogstijd kunnen bijvoorbeeld moord en marteling als een misdaad tegen de mensheid gekwalificeerd worden indien aan drie voorwaarden voldaan is: de aanval moet deel uitmaken van een wijdverbreide of systematische aanval, de aanval moet gericht zijn op een burgerbevolking en de verdachte moet op de hoogte zijn van de aanval.

te roeien, kan er sprake zijn van genocide.⁶⁷ In praktijk verhindert de formele uitsluiting van met terrorisme verband houdende misdrijven van de rechtsmacht van de meeste hoven en tribunalen dus niet dat terreurgerelateerde misdrijven direct of indirect berecht kunnen worden aangezien de internationale misdrijven genocide, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid een breed scala aan terroristische daden omvatten.⁶⁸

De oprichting van een nieuw tribunaal

De grote moeilijkheid bij berechting voor een tribunaal ligt in het vinden van een geschikte instelling waar verdachten effectief onderzocht, veroordeeld en indien nodig ook vastgehouden kunnen worden. Ondanks de ernst en het internationaal belang van dergelijke terroristische misdrijven, zijn er maar weinig internationale strafrechtbanken of tribunalen met rechtsmacht.⁶⁹ Er zou ook een nieuw tribunaal (eventueel met een in de tijd beperkte jurisdictie) opgericht kunnen worden voor deze bijzondere situatie.⁷⁰ Dit kan een volledig internationaal ad hoc tribunaal zijn, zoals het voormalige Joegoslaviëtribunaal en Rwandatribunaal, of een hybride binnenlands- internationale instantie, zoals het Speciale Hof voor Sierra Leone.⁷¹

Door de ernst van de situatie en de misdrijven die door IS gepleegd werden, kan de Veiligheidsraad overeenkomstig Hoofdstuk VII van het VN-Handvest een Internationaal Straftribunaal voor Irak en Syrië oprichten om de misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden en genocide die door IS gepleegd werden te vervolgen. Zo'n tribunaal kan rechtsmacht uitoefenen over misdaden die gepleegd werden door hetzij IS-leden, hetzij andere terreurgroepen, hetzij het Syrisch regime van Assad.⁷² Bovendien kan het proces dan in de regio van het conflict, en dus in de nabijheid van slachtoffers en potentiële getuigen, plaatsvinden.⁷³ Zowel Rojava als de Koerdische Regio in Irak (hierna: KRI) stonden achter het idee in de regio te berechten. Er zijn echter diverse moeilijkheden die zo'n tribunaal in de weg staan. Ten eerste zijn diverse landen omwille van de uitgebreide rechtsmacht tegen het idee.⁷⁴ Zonder toestemming van de Syrische regering een internationaal tribunaal oprichten in gebied dat door de Koerden bestuurd wordt, zou de soevereiniteit van het land dan ook aantasten. Daarnaast werd de instabiliteit van de regio groter na de Turkse invasie in Syrië waardoor de controle en organisatie moeilijk wordt en ligt het gevoelig om op internationaal niveau samen te werken met de Koerden die gelinkt worden aan de als terreurorganisatie erkende Koerdische Arbeiderspartij (hierna: PKK) in

67 Art. 6 Statuut van Rome; UN Human Rights Council, "Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Human Rights Situation in Iraq in the Lights of Abuses Committed by the So-Called Islamic State in Iraq and the Levant and Associated Groups," 13 maart 2015, UN Doc. A/HRC/28/18; UN Human Rights Council, "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic: 'They came to destroy': ISIS Crimes Against the Yazidis," 15 juni 2016, UN Doc. A/HRC/32/CRP2.

68 Kenny Coman, "Prosecuting Crimes of International Concern: Islamic State at the ICC," *Utrecht Journal of International and European Law* 33, no. 84 (2017): 120.

69 Het door Resolutie 1757 van de VN-Veiligheidsraad opgerichte Speciaal Tribunaal van Libanon is eigenlijk het enige internationale tribunaal met uitdrukkelijke jurisdictie over met terrorisme verband houdende misdrijven.

70 C.M.J. Ryngaert en D.W. Hora Siccama, "Justice for Sexual Crimes, Committed by IS: Exploring Accountability and Compliance Mechanisms," *Report for the European Parliament Committee on Legal Affairs*, (2016): 6; Beth Van Schaak en Ronald C. Slye, *International Criminal Law and its Enforcement, Cases and Materials*, Eagan (Foundation Press 2010) 37.

71 Heleen Defieuw, "The core crimes of the Islamic State and the prosecutorial challenges," (masterproef, UGent, 2017), https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/349/545/RUG01-002349545_2017_0001_AC.pdf.

72 Solis, "Only [] can judge: analyzing which courts have jurisdiction over ISIS," 84-85.

73 Joanne Stocker, "SDF calls for international tribunal to try ISIS members in Syria," *The Defense Post*, 25 maart, 2019, <https://www.thedefensepost.com/2019/03/25/syria-sdf-international-court-isis/>; Rojava Information Center, "Bringing ISIS back: towards an international tribunal in North East Syria," 5 juli, 2019, <https://rojivainformationcenter.com/2019/07/report-bringing-isis-to-justice-towards-an-international-tribunal-in-north-east-syria/>.

74 Solis, "Only [] can judge: analyzing which courts have jurisdiction over ISIS," 84-85.

Turkije.⁷⁵ Ten slotte zijn er nog praktische moeilijkheden. De bewijsvoering voor internationale misdrijven is moeilijker en ad hoc tribunalen worden normaal gezien maar opgericht nadat het conflict geëindigd is.⁷⁶ Daarnaast zou deze onderneming veel kosten en de oprichting van een tribunaal en het zoeken naar oplossingen voor bovenstaande problematieken lang duren waardoor de eerste zaken slechts over een paar jaar zouden kunnen voorkomen. De kostprijs en het feit dat alles heel lang duurt zouden niet opwegen tegen de weinige veroordelingen.⁷⁷

Een andere optie is de oprichting van een hybride tribunaal. Concreet kan het gaan om instellingen die bij verdrag opgericht werden, die gecreëerd werden door de Verenigde Naties (hierna: VN) of geïnternationaliseerde staatsprocedures.⁷⁸ Bij dergelijke organen zijn zowel internationaal als nationaal recht, procedures en leden van belang. Op die manier kan de legitimiteit van een nationale rechtbank en de objectiviteit van een internationaal tribunaal gewaarborgd worden. Juridisch gezien maakt zo'n instantie het mogelijk verdachten te vervolgen voor internationale misdrijven die niet in de nationale wetgeving van Syrië en Irak zijn opgenomen. Aangezien hybride organen zelf binnen de bestaande rechterlijke organisatie van de betrokken staat ingepast kunnen worden, is de oprichting van een geheel nieuwe instelling overbodig en worden de soevereine staten daadwerkelijk betrokken.⁷⁹ Daarnaast laat het de Verenigde Naties toe om samen te werken met de lokale autoriteiten, hetgeen voordelig kan zijn bij onder andere de bewijsvergaring en het verkrijgen van inlichtingen. Uit dit gebruik kennen we echter de nadelen van zo'n hybride tribunaal. De niet-naleving van procesrechten en de doodstraf zijn ook hier het probleem. Het wordt dus moeilijk voor westerse landen om steun te verlenen aan een instantie die geen garanties kan bieden omtrent eerlijke procesvoering en gebruik van de doodstraf. Bovendien zijn ook dezelfde moeilijkheden als bij een ad hoc tribunaal van toepassing.

Berechting voor het Internationaal Strafhof

Een andere optie betreft berechting voor het Internationaal Strafhof (hierna: ICC). In theorie is het mogelijk dat het Statuut van Rome in de toekomst gewijzigd wordt om zijn rechtsmacht uit te breiden tot terroristische misdrijven.⁸⁰ In praktijk lijkt het echter niet snel te gebeuren. Bovendien moet vervolging voor het ICC aan de diverse voorwaarden voldoen.⁸¹ Daarnaast is Islamitische Staat geen erkende staat volgens de internationale gemeenschap en het VN-Handvest. Het is geen lid van het Statuut van Rome en dus niet gebonden. Irak is zelf ook geen partij. Syrië heeft wel ondertekend, maar niet geratificeerd. Het is dus onwaarschijnlijk dat het Strafhof jurisdictie zou hebben om een onderzoek in te stellen voor misdrijven die zich hebben voorgedaan op Iraaks of Syrisch grondgebied. Een resolutie van de VN-Veiligheidsraad, met de steun van de vijf permanente leden, zou het ICC kunnen machtigen om een onderzoek te beginnen, maar hier werd tot nu toe geen toestemming voor gegeven.⁸² Als laatste optie kan het Internationaal Strafhof nog steeds

75 Vr. en antw. Kamer 2019, 16 oktober 2019 (Vr. nr. J. DECKMYN).

76 Solis, "Only [] can judge: analyzing which courts have jurisdiction over ISIS," 79-84.

77 Julia Crawford, "Do we need an international tribunal for Islamic State?" *Justice info*, 26 augustus, 2019, <https://www.justiceinfo.net/en/42224-do-we-need-an-international-tribunal-for-islamic-state.html>.

78 Solis, "Only [] can judge: analyzing which courts have jurisdiction over ISIS," 79-80.

79 Ibid.

80 UNDOC, "International courts and tribunals: Challenges and benefits," juli, 2018, <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-4/key-issues/international-courts-and-tribunals.html>.

81 Ahmed Hawre, "Accountability for ISIS Fighters The Possibility of Prosecuting them before an International Criminal Tribunal for Responsibility of Core International Crimes," (masterproef, Friedrich Alexander University, 2020).

82 ICC, "Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, on the alleged crimes committed by ISIS," 8 april, 2015, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-stat-08-04-2015-1>.

verdachten vervolgen die staatsburgers zijn van partijen, zo ook van België.⁸³ De Aanklager van het ICC kan volgens het complementariteitsbeginsel wel alleen een onderzoek instellen wanneer het betreffende land zelf niet in staat is of bereid is tot onderzoek en vervolging over te gaan, hetgeen moeilijk aantoonbaar is.⁸⁴ Er zijn ook nog praktische moeilijkheden zoals het feit dat het Strafhof focust op een kleine groep leiders en spilfiguren berecht waardoor er nog geen oplossing is voor de vele IS-aanhangers die geen sleutelfiguur waren of geen leidende rol hadden.⁸⁵ Ten slotte kreeg het ICC reeds veel kritiek te verwerken en mag de problematiek omtrent de locatie van strafuitvoering niet uit het oog verloren worden.⁸⁶

De huidige aanpak: terughoudendheid tegenover terugkeer

Wanneer de verschillende opties vergeleken worden, blijkt terugkeer logisch. Toch komt dit in praktijk niet vaak voor. Er werden wel reeds FTF's veroordeeld door Belgische rechtbanken terwijl ze nog in het conflictgebied aanwezig waren. Dit heeft als voordeel dat de FTF's gemakkelijk in detentie genomen kunnen worden bij terugkeer. Een nadeel hierbij is dat de moeilijke bewijsvoering en het feit dat er enkel *passe-partout* veroordelingen zijn, zoals deelname aan een terroristische organisatie, voor veel lagere straffen zorgen in België.⁸⁷ Daarnaast wordt terugkeer soms onmogelijk gemaakt door veroordelingen tot vervallenverklaring van nationaliteit. De idee achter deze maatregel is dat deelname aan activiteiten van een terroristische groep een diepe minachting toont voor de essentiële waarden waarop de Belgische samenleving is gegrondvest en ernstige schendingen van de plichten van een Belgische burger zijn. De veroordeelde wordt dan ook letterlijk buiten de samenleving geplaatst.⁸⁸ Uit de rechtspraak blijkt dat dit enkel verenigbaar is met het unierecht wanneer zij steunt op een reden van algemeen belang, een legitiem doel nastreeft en het evenredigheidsbeginsel eerbiedigt.⁸⁹ De mogelijkheid om deze maatregel te nemen moet echter losgekoppeld worden van de wenselijkheid daartoe. Zo is het enkel mogelijk bij mensen met een dubbele nationaliteit, zijn er procedurele moeilijkheden en kunnen er interstatelijke spanningen ontstaan. Bovendien kan de maatregel tot frustratie leiden en een onrechtvaardigheidsgevoel creëren en draagt het, in tegenstelling tot wat velen denken, niet bij aan een veiliger klimaat. Diverse experts plaatsten dan ook reeds vraagtekens bij het gebruik ervan.⁹⁰

Daarnaast is er het probleem van de familieleden. Vooral wat de kinderen betreft, is de publieke opinie meer verdeeld. Een eerste groep meent dat de kinderen slachtoffer zijn. Ze groeien op in erbarmelijke omstandigheden, hetgeen tot veel kindersterfte leidt. Bovendien worden ze omringd door geweld en radicaal gedachtegoed, verloren ze familieleden en zagen ze reeds van jongs af aan schrijnende situaties. Hoewel het veiligheidsvraagstuk ook hier speelde, menen velen dat de kinderen niet verantwoordelijk gehouden kunnen worden, laat staan dat ze de leeftijd van juridische aansprakelijkheid al bereikt zouden hebben. Tegenstanders zeggen dan

83 Hawre, "Accountability for ISIS Fighters The Possibility of Prosecuting them before an International Criminal Tribunal for Responsibility of Core International Crimes."

84 Solis, "Only [] can judge: analyzing which courts have jurisdiction over ISIS," 69-90.

85 Jenkins, "Options for Dealing with Islamic State Foreign Fighters Currently Detained in Syria," <https://ctc.usma.edu/options-dealing-islamic-state-foreign-fighters-currently-detained-syria/>.

86 Ibid.

87 Guy Van Vlierden, "Populism Overtook Policy on Returning Foreign Fighters – and That's Somewhat Understandable," *European Eye on Radicalization*, 21 maart, 2019, <https://eeradicalization.com/populism-overtook-policy-on-returning-foreign-fighters-and-thats-somewhat-understandable/>.

88 Brussel 19 december 2019, *JLMB* 2020, afl. 24, 1129.

89 Cass. (2e k.), 24 april 2019, AR P.19.0166.F, NC 2020, afl. 3, 278, noot F. VAN VOLSEM; Evelyn Merckx, "Belgische IS-strijders en verval van nationaliteit," *De juristenkrant* 298, (2014).

90 Tamara Laine, "Passing the Buck: Western States Race to Denationalise Foreign Terrorist Fighters," *Journal of Peacebuilding & Development* 12, no. 2 (2017): 22-35.

weer dat het te laat is en repatriëring juist gevaarlijker is. Daarbij komt nog eens het moeilijke vraagstuk rond de ouders. Is het aanvaardbaar dat zij de kinderen vergezellen en zo ook terug naar België komen? De problematiek leidde tot diverse rechtszaken tegen de Belgische staat waaruit bleek dat er in bepaalde gevallen sprake was van schendingen zolang de betrokkenen in de Syrische kampen zaten.⁹¹ Er werd hierbij beroep gedaan op het principe van extraterritoriale jurisdictie voor mensenrechten, de consulaire bijstandsplicht en het recht op een eerlijk proces en er werd sterke nadruk gelegd op het belang van het kind.⁹² De Belgische regering gaf begin maart 2021 wel aan “er alles aan te zullen doen” om Belgische kinderen van IS-strijders weg te halen uit Syrische kampen. Dit veruitwendigde zich in de repatriëring van tien Belgische kinderen en zes moeders in juli 2021, hetgeen het totaal op zo'n 50 teruggekeerde kinderen brengt.⁹³ Wat de FTF's zelf betreft, kwam er echter geen verandering in de passiviteit, hetgeen ertoe leidde dat de Koerden reeds lokale IS-strijders vervolgden.

Conclusie

Wanneer we het vraagstuk omtrent berechting en bestraffing van Syriëgangers bekijken, zijn er verschillende mogelijkheden. Processen onder leiding van het Syrische regime zijn door de prevalentie van foltering, gebrek aan een eerlijk proces voor onafhankelijke rechtbanken, massa-executies en een systeem van geheime gevangenschappen geen aangewezen optie. Bovendien vormt het gebrek aan effectieve controle van de Syrische regering in Noordoost-Syrië een nog grotere uitdaging om misdaden te onderzoeken en te vervolgen. Ondanks de reeds gevoerde processen, is er ook veel kritiek op berechting door de Iraakse autoriteiten, meer bepaald op de schending van procesrechten en het aanhoudende gebruik van zware straffen zoals de doodstraf voor zowel Iraakse burgers als FTF's. Ook bij berechting door de Koerden moet rekening gehouden worden met problemen zoals de bewaking van de overvolle kampen, de spanningen met Turkije, mensenrechtenschendingen en het feit dat het geen erkende staat betreft.

Daarnaast is er de optie van internationaal berechten. Hoewel deze optie mogelijk de uitdagingen op het gebied van capaciteit en jurisdictie zou overwinnen, is ze mislukt vanwege politieke en juridische verschillen. De oprichting van een internationaal tribunaal of de uitbreiding van rechtsmacht van het Internationaal Strafhof lijkt niet meer aan de orde.

De vraag rijst dan ook waarom er niet overgegaan wordt tot actief terughalen van onderdanen om ze in het land van herkomst gecontroleerd te berechten en te bestraffen. Hoewel terugkeer vanuit veiligheidsoogpunt de beste optie blijkt te zijn en het de enige manier is om de rechten van de FTF's alsook hun familie te respecteren, blijft dit zowel praktisch, juridisch als politiek en maatschappelijk een uiterst gevoelig punt. Zo lang hier echter geen oplossing voor gevonden wordt, blijven er rechten geschonden worden en dreigt het veiligheidsprobleem groter te worden. ●

91 Thomas Van Poecke en Evelien Wauters, “The Repatriation of European Nationals from Syria as Contested before Domestic Courts in Belgium and Beyond,” Working Paper no. 229, januari 2021.

92 Deze verplichtingen werden onder andere opgelegd in het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, de Conventies van Genève en de aanvullende protocollen en het internationaal humanitair (gewoonte) recht.

93 OCAD, “Belgische kinderen en hun moeders teruggekeerd uit conflictzone in Syrië,” <https://ocad.belgium.be/belgische-kinderen-en-hun-moeders-teruggekeerd-uit-conflictzone-in-syrie/>.

BIBLIOGRAFIE

- Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève van 12 augustus 1949 inzake de bescherming van de slachtoffers van internationale gewapende conflicten (Protocol I) van 8 juni 1977, *United Nations Treaty Series*, vol. 1125, 3.
- Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève van 12 augustus 1949 inzake de bescherming van de slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten (Protocol II) van 8 juni 1977, *United Nations Treaty Series*, vol. 1125, 610.
- Aboulenein, Ahmed. "Iraq accused of violating due process for Islamic State suspects." *Reuters*, 5 december 2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-report-idUSKBN1DZ0AO>.
- Alkarama Foundation. "Universal Periodic Review: Syria." 24 maart 2016. <https://www.alkarama.org/en/documents/syria-universal-periodic-review-2016-alkaramas-submission-states-upr>.
- Allen, Kate. "Assad's slaughterhouse defies description, but it's horrifyingly real." *The Guardian*, 7 februari 2017, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/feb/07/saydnaya-prison-assad-slaughterhouse-amnesty-report-torture-mass-hangings>.
- American Bar Association Center for Human Rights, "Compliance of Iraq's Anti-Terrorism Law (2005) with international human rights standards." juni 2014. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/human_rights/ABA%20Center%20for%20Human%20Rights%20Analysis%20of%20Iraq%20CT%20Law.authcheckdam.pdf.
- Amnesty International. "Human Slaughterhouse: Mass hangings and extermination at Saydnaya Prison Syria." 2017. https://www.amnestyinternational.be/sites/default/files/bijlagen/human_slaughterhouseenglish.pdf.
- Becker, Jo. "Everyone Must Confess: Abuses against Children Suspected of ISIS Affiliation in Iraq." *Human Rights Watch*. maart 2019. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/iraq0319_web_1.pdf.
- Bernard, Anne. "Inside Syria's Secret Torture Prisons: How Bashar al- Assad Crushed Dissent." *New York Times*, 11 mei 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/11/world/middleeast/syria-torture-prisons.html>.
- Beth Van Schaak en Ronald C. Slye, *International Criminal Law and its Enforcement, Cases and Materials*, Eagan: Foundation Press, 2010.
- Bossuyt, Marc. "De Mensenrechten tov de doodstraf en tov niet-samendrukbare levenslange gevangenisstraffen." *Tijdschrift voor strafrecht* 2015, no. 2: 59-65.
- Brennan, Anna Marie. "Prosecuting ISIL before the International Criminal Court: Challenged and Obstacles." *American Society of International Law* 19, no. 21, 2015. <https://www.asil.org/insights/volume/19/issue/21/prosecuting-isil-international-criminal-court-challenges-and-obstacles>.
- "Bringing ISIS back: towards an international tribunal in North East Syria." *Rojava Information Center*, 5 juli, 2019, <https://rojavainformationcenter.com/2019/07/report-bringing-isis-to-justice-towards-an-international-tribunal-in-north-east-syria/>.

- Brussel 19 december 2019, *JLMB 2020*, alf. 24, 1129.
- Bové, Lars. "Belgische IS-strijders krijgen veel te lage straffen." *De Tijd*, 18 oktober 2019. <https://www.tijd.be/politiek-economie/belgie/algemeen/belgische-is-strijders-krijgen-veel-te-lage-celstraffen/10172960.html>
- Carne, Ross. "Power to the People: a Syrian experiment in Democracy." *Financial Times*, 23 oktober 2015, <https://www.ft.com/content/50102294-77fd-11e5-a95a-27d368e1ddf7>.
- Cass. (2e k.), 24 april 2019, AR P.19.0166.F, NC 2020, afl. 3, 278, noot F. VAN VOLSEM.
- Cerbrian, Pilar. "They Left to Join ISIS. Now Europe Is Leaving Their Citizens to Die in Iraq." *Foreign Policy*. 15 september, 2019. <https://foreignpolicy.com/2019/09/15/they-left-to-join-isis-now-europe-is-leaving-their-citizens-%20to-die-in-iraq/>.
- Coalition For The International Criminal Court, "20 ICC benefits: Why back the International Criminal Court and the fight for global justice?" <https://www.coalitionfortheicc.org/explore/20-icc-benefits#:~:text=It%20can%20contribute%20to%20preventing,happening%20in%20the%20first%20place> (geraadpleegd op 10 februari 2022).
- Coman, Kenny. "Prosecuting Crimes of International Concern: Islamic State at the ICC." *Utrecht Journal of International and European Law* 33, no. 84 (2017): 120.
- Cornille, Bert en Vanden Bavière, Paul. *De koerden tussen Europa en Turkije*. Berchem: EPO Koerdisch Instituut, 2001.
- Counter-Terrorism Law no. 19 of 2012.
- Crawford, Julia. "Do we need an international tribunal for Islamic State?" *Justice info*. 26 augustus, 2019. <https://www.justiceinfo.net/en/42224-do-we-need-an-international-tribunal-for-islamic-state.html>.
- Defieuw, Heleen. "The core crimes of the Islamic State and the prosecutorial challenges." (masterproef, UGent, 2017). https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/349/545/RUG01-002349545_2017_0001_AC.pdf.
- Dri, Karwan Faidhi. "Rojava to try ISIS prisoners under international monitoring in early 2021: Kurdish official." *Rudaw*, 21 oktober 2020, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/syria/21102020>.
- Ekman, Mikael. "ILAC Rule of Law Assessment Report: Syria 2017." International Legal Assistance Consortium. <http://www.ilacnet.org/wp-content/uploads/2017/04/Syria2017.pdf>.
- Eurojust, "Battlefield evidence increasingly used to prosecute foreign terrorist fighters in the EU." 15 september 2020. <https://www.eurojust.europa.eu/battlefield-evidence-increasingly-used-prosecute-foreign-terrorist-fighters-eu>.
- Europol, "Terrorism Situation and Trend Report 2019 (te-sat)." 27 juni 2019. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat>.
- Federal anti-terrorism law no. 13 of 2005.
- Haenni, Patrick en Quesnay, Arthur. "Surviving the aftermath of Islamic State: the Syrian Kurdish movement's resilience strategy." *Research Project Report*

- WPCS. 27 januari 2020. <https://middleeastdirections.eu/new-publication-wpcs-surviving-the-aftermath-of-islamic-state-the-syrian-kurdish-movements-resilience-strategy-patrick-haenni-and-arthur-quesnay/>.
- Hassan, Lila. "Repatriating ISIS Foreign Fighters Is Key to Stemming Radicalization, Experts Say, but Many Countries Don't Want Their Citizens Back." *Frontline*, 6 april 2021, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/repatriating-isis-foreign-fighters-key-to-stemming-radicalization-experts-say-but-many-countries-dont-want-citizens-back/>.
 - Hawre, Ahmed. "Accountability for ISIS Fighters The Possibility of Prosecuting them before an International Criminal Tribunal for Responsibility of Core International Crimes." (masterproef, Friedrich Alexander University, 2020).
 - Henckaerts, Jean-Marie, Louise Doswald-Beck, en Carolin Alverman, eds. *Customary international humanitarian law*. (Cambridge University Press, 2005).
 - Hoffman, Adam en Furlan, Marta. "Program on Extremism: Challenges posed by returning foreign fighters." *The George Washington University*, maart 2020. <https://extremism.gwu.edu/occasional-papers-paper-series>.
 - Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights and United Nations Assistance Mission for Iraq (unami). "Report on the Death Penalty in Iraq." Oktober 2014. https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNA-MI_HRO_DP_1Oct2014.pdf.
 - ICC, "Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, on the alleged crimes committed by ISIS." 8 april 2015. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-stat-08-04-2015-1>.
 - Independent International Commission Of Inquiry On The Syrian Arab Republic. "Out of Sight, Out of Mind: Deaths in Detention in the Syrian Arab Republic." 3 februari 2016. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/A-HRC-31-CRP1_en.pdf.
 - Iraq Constitution.
 - Iraqi Penal Code, Law no. 111 of 1969.
 - Jenkins, Brian Michael. "Options for Dealing with Islamic State Foreign Fighters Currently Detained in Syria." *CTC Sentinel* 12, no. 5 (2019) <https://ctc.usma.edu/options-dealing-islamic-state-foreign-fighters-currently-detained-syria/>.
 - Kennedy, Rachael. "What is Europe's approach to repatriating ISIS members?" *Euronews*, 7 maart 2019, https://www.euronews.com/2019/03/07/what-is-europe-s-approach-to-repatriating-isis-members-euronews-answers_.
 - Laine, Tamara. "Passing the Buck: Western States Race to Denationalise Foreign Terrorist Fighters." *Journal of Peacebuilding & Development* 12, no. 2 (2017): 22-35.
 - Malet, David. "Is it more dangerous to let Islamic State foreign fighters from the West return or prevent them from coming back?" *The Conversation*, 1 maart 2019, <https://theconversation.com/is-it-more-dangerous-to-let-islamic-state-foreign-fighters-from-the-west-return-or-prevent-them-from-coming-back-112588>.
 - Malet, David en Hayes, Rachel. "Foreign Fighter Returnees: An Indefinite Threat?" *Terrorism and Political Violence* 32, no. 8 (2018): 1617-1635.

- Mehra, Tanja. "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part I: Prosecution by Iraqi and Syrian Courts." *International Centre for Counter-Terrorism*. 22 december, 2017. <https://icct.nl/publication/bringing-foreign-terrorist-fighters-to-justice-in-a-post-isis-landscape-part-i-prosecution-by-iraqi-and-syrian-courts/>.
- Mehra, Tanja. "Bringing (Foreign) Terrorist Fighters to Justice in a Post-ISIS Landscape Part III: Collecting Evidence from Conflict Situations." *International Centre for Counter-Terrorism*. 6 maart 2019. <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/>.
- Mehra, Tanja en Paulussen, Christophe. "The Repatriation of Foreign Fighters and Their Families: Options, Obligations, Morality and Long-Term Thinking." *International Centre for Counter-Terrorism*. 6 maart, 2019. <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-%20fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/>.
- Merckx, Evelyn. "Belgische IS-strijders en verval van nationaliteit." *De Juristenkrant* 298, (2014).
- Mironova, Vera. "Iraq's Broken Justice System for Islamic State Fighters." *Lawfare Blog*. 24 juli, 2020. <https://www.lawfareblog.com/iraqs-broken-justice-system-islamic-state-fighters>.
- Najjar, Farah. "ISIL Defeated in Final Syria Victory SDF." *Aljazeera*, 23 maart, 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/23/isil-defeated-in-final-syria-victory-sdf>.
- Oosterveld, Willem Theo. *The Rise and Fall of ISIS: From Evitability to Inevitability*. Hague Centre for Strategic Studies, 2017.
- Pargeter, Alison, *The New Frontiers of Jihad*. London: Bloomsbury Publishing, 2008.
- Rapdey, Loqman. "Assessing International Law on Self-Determination and Extraterritorial Use of Force in Rojava." *Lawfare*. 13 november, 2020. <https://www.lawfareblog.com/assessing-international-law-self-determination-and-extraterritorial-use-force-rojava>.
- Renard, Thomas. "How to handle returning foreign fighters: policies and challenges." *Egmont Royal Institute for International Relations*. 24 april, 2018. <https://www.egmontinstitute.be/how-to-handle-returning-foreign-fighters-policies-and-challenges/>.
- Resolutie 2255 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (22 December 2015), *UN Doc. S/RES/2255* (2015).
- Reuters, Staff, "50 face execution in Iraq after unfair trials, UN says." *Reuters*, 20 november, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-prisoners-idUS-KBN2802BE>.
- Revkin, Mara Redlich en Wood, Elisabeth Jean. "The Islamic State's Pattern of Sexual Violence: Ideology and Institutions, Policies and Practices." *Journal of Global Security Studies* 6, no. 2 (2020): 1-20. <https://doi.org/10.1093/jogss/ogaa038>.
- Ryngaert, C.M.J. en Hora Siccama, D.W. "Justice for Sexual Crimes, Committed by IS: Exploring Accountability and Compliance Mechanisms." *Report for the European Parliament Committee on Legal Affairs*, (2016): 6.

- Sabbagh, Dan. "Syrian Kurds to put ISIS fighters from dozens of countries on trial." *The Guardian*, 6 februari, 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/06/syrian-kurds-to-put-isis-fighters-from-dozens-of-countries-on-trial>.
- Seldin, Jeff. "IS Winning Battle in Syria's Displaced-Persons Camps." *voanews*, 13 februari, 2021, <https://www.voanews.com/middle-east/winning-battle-syrias-displaced-persons-camps>.
- Shamieh, Luna en Zoltan, Szenes "The Rise of Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)." *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science* 14, no. 4. (2015): 363-378.
- Sinkkonen, Teemu. "War on two fronts: the EU perspective on the foreign terrorist fighters of ISIL." *FIIA briefing paper 166* (2015). <https://www.files.ethz.ch/isn/187029/bp166.pdf>.
- Sly, Liz. "Captured ISIS fighters get short sentences and art therapy in Syria." *The Washington Post*, 14 augustus, 2019, https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2f-world%2f2019%2f08%2f14%2fcaptured-isis-fighters-get-short-sentences-art-therapy-syria%2f%3farc404%3dtrue&arc404=true.
- Solis, Andrew, "Only [___] can judge: analyzing which courts have jurisdiction over ISIS", *Southern Illinois University Law Journal* 40 (2015).
- Statuut van Rome inzake het internationaal strafhof, 17 juli 1998.
- Stocker, Joanne. "SDF calls for international tribunal to try ISIS members in Syria." *The Defense Post*, 25 maart, 2019, <https://www.thedefensepost.com/2019/03/25/syria-sdf-international-court-isis/>.
- Stocker, Joanne, "SDF declares 'total' victory over ISIS in Syria." *The Defense Post*, 23 maart, 2019, <https://www.thedefensepost.com/2019/03/23/sdf-victory-isis-syria/>.
- Syria Constitution.
- Syrian Penal Code, 22 juni 1949, nr. 148/1949.
- The European Council On Foreign Relations (Ecf). "Open letter: Call for a managed return of ISIS Foreign Fighters." 26 november 2019. https://ecfr.eu/article/commentary_open_letter_a_managed_return_of_isis_foreign_fighters/.
- The Soufan Center. "Open Letter from National Security Professionals to Western Governments: Unless We Act Now, the Islamic State Will Rise Again." 11 september 2019. <https://thesoufancenter.org/open-letter-from-national-security-professionals-to-western-governments-unless-we-act-now-the-islamic-state-will-rise-again/>.
- "The times view on British Citizens held in Syria: Bring them Back." *The Times*, 1 oktober, 2019, <https://www.thetimes.co.uk/article/the-times-view-on-british-citizens-held-in-syria-bring-them-back-5n2m9mtsx>.
- "Thousands of Foreigners Unlawfully Held in NE Syria," *Reliefweb*, 23 maart 2021, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/thousands-foreigners-unlawfully-held-ne-syria>.
- "Turkey v Syria's kurds: the short, medium and long story." *BBC News*, 23 oktober 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49963649>.
- United Nations Assistance Mission For Iraq Office Of The United Nations High

- Commissioner For Human Rights, "Human Rights in the Administration of Justice in Iraq: Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL." januari 2020. https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_HRAdministration-Justice_Iraq_28January2020.pdf.
- United Nations Human Rights Council. "Disappearance and detention to suppress dissent a hallmark of a decade of conflict in Syria – UN report." 1 maart 2021. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?-NewsID=26811&LangID=E>.
 - UN Human Rights Council. "Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Human Rights Situation in Iraq in the Lights of Abuses Committed by the So-Called Islamic State in Iraq and the Levant and Associated Groups." 13 maart 2015. UN Doc. A/HRC/28/18.
 - UN Human Rights Council. "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic: "They came to destroy": ISIS Crimes Against the Yazidis." 15 juni 2016. UN Doc. A/HRC/32/CRP2.
 - UNDOC, "International courts and tribunals: Challenges and benefits." Juli 2018. <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-4/key-issues/international-courts-and-tribunals.html>.
 - Van Ginkel, Bibi en Entenmann, Eva. "The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union: Profiles, Threats & Policies." ICCT Research Paper 2016. https://icct.nl/app/uploads/2016/03/ICCT-Report_Foreign-Fighters-Phenomenon-in-the-EU_1-April-2016_including-AnnexesLinks.pdf.
 - Van Poecke, Thomas en Wauters, Evelien. "The Repatriation of European Nationals from Syria as Contested before Domestic Courts in Belgium and Beyond." Working Paper no. 229, januari 2021.
 - Van Vlierden, Guy. "Populism Overtook Policy on Returning Foreign Fighters – and That's Somewhat Understandable." *European Eye on Radicalization*, 21 maart 2019. <https://eeradicalization.com/populism-overtook-policy-on-returning-foreign-fighters-and-thats-somewhat-understandable/>.
 - Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989, BS 17 januari 1992, 805.
 - Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd, 12 augustus 1949, *United Nations Treaty Series*, vol. 75, 287.
 - Vr. en antw. Kamer 2019, 16 oktober 2019 (Vr. nr. J. DECKMYN).
 - Waltman III, Gerarld. "Prosecuting ISIS." *Mississippi Law Journal* 85, no. 3 (2016): 836.